

dînî, İshak b. Râhûye, Ahmed b. Hanbel ve Ebû Bekir b. Ebû Şeybe gibi âlimler rivayette bulunmuştur. Cerîr duyduğu hadisleri hemen yazar, yanında kitabı yokken onları rivayet etmezdi. Birçok muhaddis aşırı olmayan bid'at ehlinen hadis almayı câiz gördüğü halde Cerîr ehl-i bid'attan kabul ettiği hocalardan rivayette bulunmazdı. Câbir el-Cu'fî, İbn Ebû Necîh ve İbn Cüreyc'in rivayetlerine bu sebeple iltifat etmemiştir.

Birçok hadis talebesinin uzak ülkelerden gelerek kendisinden hadis öğrendiği Cerîr'in güvenilirliği konusunda âlimler ittifak etmişlerdir. Ahmed b. Hanbel ise onu hadiste otorite olarak görmez. Cerîr'in Şiîliğe meyli olduğu hususundaki iddianın bir dayanağı yoktur. *es-Sünenü'l-kübrâ*'sında Cerîr'den otuz kadar hadis rivayet eden Beyhakî ömrünün sonlarına doğru onun hâfızasının zayıfladığını kaydeder; ancak İbn Hacer bu tesbitin doğru olmadığını, Beyhakî'nin onu Cerîr b. Hâzîm'le karıştırdığını belirtir.

Kıraat ilmini *kırâat-i seb'a** imamlarından Hamza b. Habîb ile A'meş'ten öğrenen Cerîr'in bu ilimlere dair görüşleri, Ebû Ya'kûb Yûsuf b. Mûsâ el-Kattân ve Ahmed b. Cübeyr el-Antâkî tarafından nakledilmiştir.

Zühed ve takvâsı ile tanınan Cerîr Rey'de vefat etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 381; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, II, 214; *el-Cerîh ve't-ta'dîl*, II, 505-507; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, VII, 253-261; Zehbî, *A'lâmü'n-nübela*, IX, 9-18; a.mlf., *Mizânü'l-i'tidâl*, I, 394; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 271; İbn Hacer, *Hedyü's-sâfî mu'kaddimetü Fetihü'l-bârî*, Kahire 1301, s. 392; a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 75; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, I, 190; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, I, 319; Kays Âl-i Kays, *el-İrânîyyûn*, II/1, s. 89-96; Abû'l-Qâsem Gorjî, "Âbî Abû 'Abdallâh", *Elr.*, I, 217.

SELMAN BAŞARAN

CERİR b. ATIYYE

(جرير بن عطية)

Cerîr b. Atyye b. el-Hatafâ
(Huzeyfe) et-Temîmî
(ö. 110/728 [?])

Emevîler devrinde
eski üslûbu devam ettiren
üç büyük hiciv şairinden biri.

nı verdiği rivayet edilir (Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, VIII, 49). Temîm kabilesinin Yerbû' koluna mensup olduğu için Temîmî ve Yerbû' nisbelerini almıştır. Fakir bir ailenin çocuğu olan Cerîr çocukluk ve gençlik yıllarını bedevîler arasında çobanlık yaparak sıkıntı içerisinde geçirdi; buna rağmen şiirlerinde ailesiyle hep övünmüştür. Bu arada kabilesinden bazıların yerleştiği Basra'ya gidip gelirken kendisi gibi Temîmî olan Ferezdak'la arkadaş oldu; onun, şiiri sayesinde kabilesi arasında ne kadar büyük bir itibar ve servet sahibi olduğunu gördü. Bu sıralarda Ferezdak'la aralarında nazîre şeklinde başlayan, daha sonra nekâiz (aynı vezin ve kafiyeledi atışma şiirleri) olarak gelişen atışmalarının sebebi, her iki şairin aileleri arasında eskiden beri mevcut olan rekabet ve anlaşmazlıktır. Bu konuda Ferezdak'ın ailesi şair Gassân b. Züheyl'den destek istemiş, Gassân da Cerîr'in ailesini hicvetmişti. O zamana kadar şiir yazmamış olan Cerîr durumu öğrenince bir recezle Gassân'ı hicvetti. Daha sonra şair Baîs el-Mücâşî'nin Gassân'a yardım etmesi, Ferezdak'ın da onu desteklemesi üzerine bu defa Cerîr Ferezdak'ı hicvetti ve böylece Ferezdak'la aralarında yıllarca sürecektir olan hiciv yarışısı başlamış oldu.

Cerîr, Emevîler'le Abdullah b. Zübeyr arasında çıkan ihtilâfta İbn Zübeyr tarafını tutunca bu defa diğer şairlerle karışıklık olarak birbirlerini hicvetmeye başladılar. Çölde bedevîlerin içinde varlık gösteremeyeceğini anlayan Cerîr, kabilesinin de arzusuna uyarak ilmi, edebî ve siyasî hareketlerin merkezi olan Basra'ya yerleşti. Irak umumi valisi Haccâc vasıtasıyla Halife Abdülmelik b. Mervân'ın (685-705) sarayına girdi. Halifeyi kıskandıracak derecede övdüğü Haccâc'ın takdiri ve iltifatlarına mazhar oldu. Bu arada Ferezdak şairlere maddî menfaat temin ederek onları Cerîr aleyhine tahrik etti. Fakat kendisiyle Ahtal'dan başka hiçbir şair Cerîr ile yarışamadı. Emevî fetihlerine dair şiirleriyle Abdülmelik hakkında birçok kasidesi bulunan Cerîr'in Abdülmelik'in oğulları Velîd, Süleyman, Yezîd ve Hişâm ile devrinin diğer Emevî halifeleri için de methiyeleri vardır. Dindarlığı, iffet ve dürüstlüğü ile tanınan Halife Ömer b. Abdülazîz'e de (717-720) methiyeler yazdı ve onun teveccühünü kazandı. Hakkında methiye söylediği kimselelerinden kendisinden önce vefat edenlerin çoğu için, hatta rakibi Ferezdak için dahi divanında samimi mersiyeleleri mev-

cuttur. Cerîr, Ferezdak'tan kırk veya seksen gün yahut altı ay sonra 110 (728) veya 114 (732) yılında Yemâme'de vefat etti. Kabri burada bulunmaktadır.

Cerîr genellikle methettiğini hicvetmeyen, hicvettiğini de methetmeyen, zarif, dindar, aynı zamanda mağrur ve mücadeleyi seven bir şairdi. Kolaylıkla ve irticâlen söylediği lirik şiirlerinde edebî sanatları rahat kullanırdı. Üslûbu sağlam, dili açık, tekillüften uzak ve âhenkli olduğundan şiirleri kolayca ezberlenir ve dillerden düşmezdi. İnsanın estetik duygusunu tatmin eden, duygu, düşünce ve lirizmin iç içe örüldüğü nesib, gazel ve mersiyeleleri çok başarılıdır. Hicivleri ise hakaret dolu, kaba ve serttir. Bu yüzden devrinin diğer şairleriyle arasında birçok hadise cereyan etmiştir. Bu türden olan bazı beyit ve kıtaları divanının neşrine alınmamıştır. Buna karşılık gazelleri son derece nezih, methiyeleri dine aykırı düşmeyecek mahiyettedir. Esasen Cerîr İslâm şairlerinin önde gelen simalarındandır. Zira o İslâmî devirde doğup yetişmiş, Kur'ân-ı Kerîm'den çok etkilenmiş, her vesile ile İslâmî değerleri yüceltmiş, başta içki olmak üzere İslâmîyet'e aykırı olan şeyleri ve bazı kavramları sadece hiciv maksadıyla kullanmıştır. Cerîr'in öfkeli anlarında söylediği şiirlerin en başarılı şiirleri olduğu nakledilir. Emevîler devrinin diğer büyük şairleriyle mukayese edildiğinde Cerîr'in hiciv ve mersiyede, Ferezdak'ın fahr ve gazelde, Ahtal'ın da mersiye ve içki tasvirinde daha başarılı oldukları görülmür. Ferezdak şiirlerinde kendini yüceltir, hasmını yerder. Cerîr ise hasmının kusurlarını bir bir sayar, kusur bulamazsa icat ve isnat ederdi. Hicivleri nezih olan Ahtal ise hasmını ayıplar fakat hakaret etmezdi. Ebû'l-Alâ el-Maarîrî Ahtal'ı Nâbîga'ya, Ferezdak'ı Züheyr'e, Cerîr'i A'sâ'ya benzetmiştir. Cerîr'in *ensâb** ilmini diğer iki şairden daha iyi bildiği de kaydedilmektedir. Onun divanına değer kazandıran şiirleri daha ziyade bazı duygulu gazelleri, içli mersiyeleleri, hicivleri ve büyüleyici tasvirleridir. En duygulu ve en samimi gazeli, hanımı Hâlide hakkında yazdığı "Kasîdetü'n-nûniyye"sidir. Ayrıca onun ölümü üzerine yazdığı mersiye de son derece duygulu ve etkileyicidir.

Cerîr'in divanı, kavminin başarıları ile düşmanlarının yenilgileri hususunda tarihî bir belge niteliğindedir. Cerîr, devrin önemli şahsiyetlerini, başarılı ve ba-

şarısız simalarını, öldürülen ve esir edilen kimseleri anlatır; ayrıca bu dönemle ilgili sosyal ve ahlâkî hadiselerden, hilâfet idaresinden ve diğer içtimâî olaylardan bahseder. Divanında az da olsa Fars dili ve kültürüne ait unsurlar bulunmakta ve Farslar'ı bazı meziyetleriyle övmektedir. Divanının çeşitli baskıları vardır (nşr. Muhammed Abdülmün'im eş-Şevâribî, I-II, Kahire 1313; Muhammed es-Sâvî'nin şerhi ve Muhammed b. Habîb'in notları ile, Kahire 1354; nşr. Kerem el-Bustânî, Beyrut 1379/1960; nşr. Nu'mân M. Emîn Tâhâ, I-V, Kahire 1389-1391/1969-1971). H. Merdem Bek'in de işaret ettiği gibi (bk. *MMİADm.*, XXX, 531) kırktan fazla şairle nekâiz şeklinde atışmaları bulunan Cerîr'in, bu şairlerinkiyle birlikte kendi nakızaları toplanabilseydi herhalde Arap şiirinin en büyük divanı meydana gelirdi. Fakat bunlardan sadece Ferzdek ve Ahtal ile olan atışmaları toplanabilmiş ve *Neķā'izu Cerîr ve'l-Ferzdek* (nşr. A. A. Bevan, I-III, Leiden 1905-1912; Kahire 1353/1935), *Neķā'izu Cerîr ve'l-Aḥṭal* (nşr. Anton Sâlhânî el-Yesûî, Beyrut 1922) adlarıyla neşredilmiştir. *Neķā'izu Cerîr ve'l-Aḥṭal* her ne kadar Ebû Temmâm'a nisbetle neşredilmişse de İbnü'n-Nedîm eserin Asmaî tarafından derlenip bir araya getirildiğini söylemektedir (*el-Fihrist*, s. 253).

BİBLİYOGRAFYA :

Cerîr b. Atıyye, *Divân* (nşr. Kerem el-Bustânî), Beyrut 1960, nâşirin mukaddimesi, s. 5-7; Ebû Zeyd el-Kureşî, *Cemhera* (nşr. M. Ali el-Hâşimî), Dimaşk 1406/1986, II, 897-906; Cumahî, *Fuḥûlû's-su'arâ* (Beyrut), I, 297-302, ayrıca bk. İndeks; İbn Kuteybe, eş-Şî'r ve's-su'arâ, s. 464-470; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğânî*, VIII, 3-89; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Şüveymî), s. 253; Abdülkâdir el-Bağdâdî, *Ḥizânetü'l-edeb*, I, 75-78; Brockelmann, *GAL*, I, 56; *Suppl.*, I, 86; Blachère, *Târîḫü'l-edeb*, s. 570-584; Şevki Dayf, *et-Teṭavvur ve't-tecdîd fi's-şi'r il-Emevî*, Kahire 1959, s. 131-218; a.mlf., *Târîḫü'l-edeb*, II, 276-289; Marûn Abbûd, *Edebü'l-ʿArab*, Beyrut 1960, s. 136-139; Sezgin, *GAS*, II, 356-359; Nihad M. Çetin, *Eski Arap Şiiri*, İstanbul 1973, s. 76, 79; Abdülvehhâb es-Sâbûnî, *Şu'arâ ve devâvîn*, Beyrut 1978, s. 112-114; Hüseyin Hasan, *A'lamü Temîm*, Beyrut 1980, s. 167-171; İlyâ Hâvî, *el-Aḥṭal fî şîretihî ve nefsiyyetihi ve şî'rihi*, Beyrut 1981, s. 51-55, 224-251; Ömer Ferruh, *Târîḫü'l-edeb*, I, 650, 664-677; C. Zeydan, *Âdâb*, I, 251-255; Hannâ el-Fâhûrî, *el-Mucez fi'l-edebî'l-ʿArabî ve târîhihi*, Beyrut 1985, I, 585-605; Ahmed Hasan ez-Zeyyât, *Târîḫü'l-edebî'l-ʿArabî* [baskı yeri ve yılı yok], s. 119, 122-124, 167-171; Halil Merdem Bek, "Cerîr", *MMİADm.*, XXX (1955), s. 177-190, 353-366, 529-543; "Cerîr", *İA*, III, 109; A. Schaade — [H. Gâtje], "Djârîr", *El²* (İng.), II, 479-480.

ZÜLFİKAR TÜCCAR

CERİR el-MÜTELEMMİS

(bk. MÜTELEMMİS).

CERİRİ

(bk. EBÜ MUHAMMED el-CERİRİ).

CERİRİYYE

(الجريية)

Zeydiyye'den

Süleyman b. Cerîr'in

(ö. h. II. yüzyılın ortaları)

görüşlerini benimseyenlere verilen ad

(bk. SÜLEYMAN b. CERİR).

CERMÎ

(الجرمى)

Ebû Ömer Sâlih b. İshâk el-Cermî

(ö. 225/840)

Basra dil mektebinin
önde gelen âlimlerinden.

Ailesi ve doğum tarihi hakkında bilgi bulunmamaktadır. Cermî nisbesini nereden aldığı hususunda kaynaklarda kesin bilgi yoksa da öyle anlaşıyor ki aralarında yaşadığı Yemen'deki Cerm b. Rabbân kabilesinden dolayı umumiyetle el-Cermî diye tanınmış, himayelerini gördüğü yine Yemen kabilelerinden Becile'ye bağlanmak suretiyle bazan el-Beceli diye de anılmıştır.

Dil ve edebiyatı Yûnus b. Habîb, Ahfeş el-Evsat, Ebû Ubeyde Ma'mer b. Müsennâ, Ebû Zeyd el-Ensârî, Asmaî gibi devrinin büyük âlimlerinden tahsil etmiştir. Sîbeveyhi'ye yetişememiş, fakat onun meşhur *el-Kitâb*'ını, kendisinden çok faydalandığı hocası Ahfeş el-Evsat'tan ehliyetle ve derin bir vukufu ilk rivayet edenlerden olmuştur. Daha sonra da onu aralarında Müberred, Ebû Osman el-Mâzinî gibi tanınmış şahsiyetlerinin de bulunduğu pek çok kimseye okumuştur. Nitekim Müberred, hocası Cermî'nin, Sîbeveyhi'nin sistemini en iyi bilen nahivci ve *el-Kitâb*'ı en iyi anlayan güvenilir bir kimse olduğunu söyleyerek herhalde onu diğer hocaları olan Ebû Hâtim es-Sicistânî ve Mâzinî ile mukayese etmek istemiştir. Ayrıca Cermî'nin fıkıh, hadis ve ahbâr sahalalarında da söz sahibi bir âlim olduğu kaydedilmektedir.

Kaynakların bildirdiğine göre bir hac dönüşü kendisiyle birlikte İsfahan'a gittiği Feyz b. Muhammed onu 20.000 dir-

hemle taltif etmiş, ayrıca nahiv ve lugat sahalarında dersler okutması karşılığında ona yıllık 12.000 dirhem gelir tahsis etmiştir. Cermî'nin Bağdat'a gittiği, orada Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ ile aralarında ilmî bir münazara cereyan ettiği ve bu münazarada Ferrâ'ya galip geldiği bilinmektedir (bk. Hatîb, XIV, 153). Ancak birgün Asmaî'nin meclisinde Cermî kendisinin nahvi en iyi bilen kimse olduğunu söyleyince Asmaî bir beyitte geçen bir kelimeyi sormuş yanlış cevap alınca da -alay ederek- "evet sen nahvi iyi biliyorsun" diye karşılık vermiştir. Böyle tartışmalardan çok hoşlandığı ve münazara esnasında yüksek sesle konuştuğu için kendisine "sesini yükselten" anlamında "en-nebbâc" lakabı verilmiştir. 225 (840) yılında vefat eden Cermî'nin âlim, fâzıl, dindar ve şahsiyet sahibi bir kişi olduğunda kaynaklar ittifak etmişlerdir.

Eserleri. Filolojik meselelerin ve dinî ilimlerin büyük gelişme gösterdiği bir zaman ve muhitte yetişen, dolayısıyla dil, edebiyat ve dinî ilimlerde temayüz eden Cermî, başta sarf ve nahiv olmak üzere çeşitli sahalarda eserler yazmıştır. Ancak bunlardan günümüze kadar gelebilen olmamıştır. Kaynaklarda zikredilen başlıca eserleri ise şunlardır: 1. *el-Ferḥ*. Sîbeveyhi'nin *el-Kitâb*'ının muhtasarı olduğu için eserine "yavru" anlamında bu adı vermiştir. *el-Kitâb*'daki 1050 beyitten sadece ellisinin kime ait olduğunu tesbit edememiştir (Zübeydî, s. 75). Ebû Hâtim'in beğenmediği ve hakkında, "Kendisi bir kitap yazsaydı daha iyi olurdu" dediği eseri nahiv âlimlerinden Muâfâ en-Nehrevânî *Şerḫu Muḥtaşari'l-Cermî* adıyla şerhetmiştir (Sezgin, IX, 193). *el-Ferḥ*'in başka şerhlerinin bulunduğu da kaydedilmektedir. Cermî nahve dair başka eser yazmadığını bizzat ifade ettiğine göre (Zübeydî, s. 74) ona nisbet edilen *Muḥtaşaru nahvi'l-müte'allimîn*, *el-Ferḥ*'in bir başka adı olmalıdır. 2. *es-Sîre*. İbnü'l-Kiftî'ye göre sîretü'n-nebî konusundaki nâdir eserlerden biridir. 3. *Tefsîru ebniyeti'l-Kitâb*. *el-Ebniye* diye de bilinen bu eserin Sîbeveyhi'nin *el-Kitâb*'ında geçen kelimelerin yapısına dair olduğu anlaşılmaktadır. 4. *Tefsîru ğarîbi Sîbeveyhi*. *Ġarîbü Sîbeveyhi* diye de kaydedilen eser *el-Kitâb*'da geçen nâdir kelimelerin izahına dair olmalıdır. Cermî'nin ayrıca *el-ʿArûz*, *et-Tenbîh* ve *et-Teşniye ve'l-cemʿ* adlı eserlerinden de bahsedilmektedir.